DYNAMIKA KOEXISTENCIE SLOVANSKÝCH, MAĎARSKÝCH A NEMECKÝCH OJKONÝM NA ŽITNOM OSTROVE¹

JURAJ HLADKÝ

Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity, Trnava, Slovensko

HLADKÝ, Juraj: Dynamics of coexistence of Slavic, Hungarian and German oikonyms of the Žitný ostrov area. *Jazykovedný časopis (Journal of Linguistics)*, 2021, Vol. 72, No 1, pp. 229 – 248.

Abstract: Today, Žitný ostrov is a bilingual Slovak-Hungarian territory along the river Danube and the Little Danube, and since the 10th century it has been formed as a multi-ethnic space. The recently completed diachronic research on hydronymy in this area has created the conditions for a more comprehensive study of the dynamics of ethnic relations in the oikonymy of the region. The article presents an analysis of medieval oikonyms, documented from the beginning of the 12th century. It brings a linguistic reconstruction of originally Slavic names, adopted and adapted by the Hungarian and occasionally also by the German ethnic population, and an analysis of original Hungarian and German oikonyms. The presented results specify i) the knowledge of the development of demographics of the area, ii) the extent of foreign ethnic interventions in the onymic system, iii) ethnic and interlingual relations, iv) the mode of interlingual adaptation of older oikonyms (Slovak – Hungarian, Slovak – German, Hungarian – German, German – Slovak, and finally Hungarian – Slovak), and v) the extent and forms of coexistence of Slovak, Hungarian and German oikonyms in the Middle Ages with an overlap to the present.

Key words: oikonym, ethnic group, linguistic reconstruction, adaptation, Žitný ostrov, Slavs, Hungarians, Germans

1. ÚVOD

Vlastné meno, integrujúce v sebe špecifickú jazykovú aj mimojazykovú stránku a charakteristiku, treba chápať aj ako psycholingvistický a sociolingvistický prvok, ktorého vznik a fungovanie sú viazané na istý onymický priestor. Vincent Blánár (2009, s. 43) konštatuje, že onymické systémy sa vzhľadom na povahu pomenovaných objektov svojím spôsobom manifestujú v priestorových, časových a frekvenčných dimenziách. Toponymá sú motivačne spojené s geografickým objektom fixovaným v teréne a na toponymách pozorujeme, ako pomenovacie normy v toponymii reagujú na zmeny onymickej situácie. Tie môžu byť vyvolané aj vplyvom iného jazyka, preto má onymický systém dynamický status. Vznik a fungovanie toponyma sú preto dve dialekticky späté zložky jeho existencie (Majtán, 2000, s. 111)

¹ Štúdia vznikla v rámci grantového projektu VEGA 2/0019/20 *Lexika slovenských terénnych názvov*.

a analýza a interpretácia vlastných mien z relatívne malého územia so svojim vnútorné podmieneným vývojom utvára viacdimenzionálny onymický text. Výsledky onomastického výskumu, s prihliadnutím na jeho interdisciplinárnu a zároveň integrujúcu povahu, spresňujú poznanie vývinu demografie územia, povahy a rozsahu etnických a medzijazykových kontaktov a vzťahov, ale aj spôsobov adaptovania pôvodných vlastných mien do jazyka iných etníc, resp. miery a foriem koexistencie a fungovania domáчих, svojím pôvodom nedomáчих a adaptovaných jednotiek onymického systému v spoločenskej komunikácii.

Problematiku sa pokúšame priblížiť na pozadí stredovekej ojkonymie z jazykovo rôznorodého územia Žitného ostrova.² Jeho špecifickú povahu formovala nižšia geografická dostupnosť a výrazná hydrografická premenlivosť. Ostrov bol v stredoveku pomerne riedko osídlený – osady sa formovali na miestach, ktoré neboli bezprostredne ohrozené povodňami. Strategicky vhodnými geografickými podmienkami i historickými okolnosťami, súvisiacimi so sťahovaním sa turkicko-ugrofínskych kmeňov do Karpatskej kotliny, sa jeho územie v 10. storočí stalo miestom staromaďarských vojenských výprav a v dôsledku usádzania sa starých Maďarov sa narušila kompaktnosť pôvodného osídlenia.³ Vzhľadom na zásadnú politickogeografickú polohu, etnické migrácie a mladšie dosídľovacie procesy zostalo územie ostrova výrazne bilingválne – slovensko-maďarské, avšak v stredoveku malo aj povahu viacjazyčného a mnohoetnického priestoru, reprezentatívne zastúpeného aj nemeckým etnikom.⁴

Náhľad na staré slovansko-slovenské osídlenie Žitného ostrova priniesol Ján Stanislav v 1. zväzku diela *Slovenský juh v stredoveku* (1999, s. 70 – 73), podnes chýba ucelenejší pohľad na to, ako toponymiu na tomto etnicky rôznorodom území formovali meniace sa etnické pomery. Nedávny výskum hydronymie na Žitnom ostrove (Beláková – Hladký – Závodný, 2018) umožnil systematickejšie si všímať koexistenciu viacerých foriem ojkonym na tomto území a priniesol náhľad na dynamiku meniacich sa etnických pomerov tak, ako na ňu reflektovala toponymia riečne-

² Maď. *Csallóköz*, nem. *Große Schüttinsel*. Historicky sa územie nazýva aj Veľký Žitný ostrov v protiklade k Malému Žitnému ostrovu na dnešnom maďarskom území. Územie Žitného ostrova (1782 – 1784 *Insel Schutt*, VM I) pôvodne v kartografickej praxi označovalo len západnú časť ostrova a na 2. vojenskom mapovaní (1837 – 1840) v dôsledku hydrologických zmien je už vymedzené tak, ako ho poznáme v súčasnosti.

³ Riečny ostrov sa stal nárazníkovou zónou, tzv. konfiniom. Chránili ho príslušníci už usadených staromaďarských strážnych jednotiek a neskôr aj skupiny turkických Pečenehov či iných etníc. Lúnia rieky Dudvák s rozšírením na oblasť Žitného ostrova bola západnou hranicou staromaďarského prieniku už v 10. storočí, čo napokon viedlo k postupnému obsadzovaniu celého teritória Karpatskej kotliny. Najstarší sídliskový zásah staromaďarských etníc na Slovensku je archeologicky doložený na južnom Zemplíne, v tzv. Medzibodroží, na prelome 9. a 10. storočia (Marek, 2006, s. 28 – 29).

⁴ Miloš Marek etnickú situáciu v 14. storočí na Žitnom ostrove vysvetľuje na pozadí sporu o istú zem v sídliskovom komplexe Kračany, kde sa ešte roku 1339 spomínajú ako susedia ľudia akejkolvek národnosti (*cuius-conque nacionis*) (Marek, 2006, s. 41).

ho ostrova. Keďže názvy sídlisk patria k relatívne stabilným vlastným menám, všimame si okrem ich pôvodu aj v priestore a čase existujúcu koexistenciu ich foriem, variantov vlastného mena alebo viacerých vlastných mien pri pomenovaní jedného denotátu – obce (Majtán, 2000, s. 111), čo je prirodzený dôsledok vzniku a fungovania proprií vo viacjazyčnom prostredí.⁵ Pochopiteľne, dnes už ťažko určiť, či a do akej miery konkrétna podoba, zachovaná v stredovekých diplomatikách, je výsledkom prirodzeného vývoja názvu alebo je reflexiou vplyvu dobovej administratívy písanej po latinsky, po maďarsky alebo po nemecky (Tóth, 2018, s. 7).

Sám názov *Žitný ostrov* pravdepodobne vznikol ako reflexia na starší nemecký názov ostrova, a teda asi ani nesúvisí s domácim adjektívom *žitný* (< slovan. *žito* „obilie“, psl. **žito* „čo slúži na žitie“ < verb. **žiti*; Machek, 1971, s. 728), hoci nedávny výskum na tomto území identifikoval názov zaniknutého močaristého ramena **Žitava* pri obci Okoličná na Ostrove.⁶ Názov ramena vznikol z celoslovanského apelatíva **žito* a formantu *-ava*, ktorý sa v procese formálneho prispôbovania v maďarčine asi v 10. storočí zúžil na *-va*: **Žitava* > *Zsitva* („rieka tečúca cez žitný, úrodný kraj“). Všeobecne prijímaný výklad názvu riečneho ostrova sformuloval historik Branislav Varsík (1984, s. 131). Predpokladal, že sa vyvinul z nemeckého názvu ostrova *Schütt* (+ *Insel* „ostrov“ > *Schüttinsel*) < stredohornonem. *schüte*, *schüt* „umelá hrádza proti povodniam“ < *schütten* „sypať“ a motivovalo ho budovanie umelých protipovodňových valov.⁷ Pôvod názvu pripisoval Nemcom, ktorí v 13. – 14. storočí po mongolskom (tatárskom) vpáde prichádzali ako hostia aj k hornému toku Malého Dunaja, kde stavali ochranné hrádzu. Slováci názov prevzali v podobe *Šuty* a neskôr sa aj pre zvukovú podobnosť s adj. *žitný* zmenil do podoby *Žitný* (ostrov). Ak by sme však aj vzhľadom na existenciu zaniknutého hydronymu *Žitava* pripustili, že názov ostrova je slovanský, nemecký názov *Schüttinsel* by vznikol na základe jeho zvukovej podobnosti s adj. *žitný* – pravda, s úplne inou motiváciou.

Starí Maďari toto územie už v 13. storočí nazývali *Csallóköz* (1209 *Challow*, 1237 *Challokuz* atď.). Choronymum vzniklo zo stredovekého názvu Malého Dunaja

⁵ Nebudeme sa zaoberať ojkonymami, ktoré vznikli ako (umelé) názvy sídel zlúčených alebo včlenených z iných obcí pri rôznych organizačno-správnych zmenách osobitne v 2. polovici 20. storočia. Ide o názvy *Dunajská Lužná*, *Blahová*, *Miloslavov* a i. V prípade svojím pôvodom slovanských (slovenských) názvov si všimame aj názvy zaniknutých sídlisk, ktoré zostali v toponymii územia podnes v podobe vlastných mien z iných onymických tried. Po zániku osídleného objektu jeho názov často v komunikácii funguje ako názov poľa, lúky či iného objektu, ktorý na mieste pôvodnej osady vznikol (porov. Olivová-Nezbedová – Malenínská, 2000, s. 28), napr. *Dolný Buk* – zaniknutá samota, dnes pole *Dolný buk* v k. ú. obce Zlatná na Ostrove. Úplný výpočet všetkých takýchto sídlisk neuvádzame, pretože by si vyžadoval ďalší výskum.

⁶ 1889 *Zsitva ér* (Beláková – Hladký – Závodný, 2018, s. 373). Východisková podoba názvu má na slovenskom území paralelu v hydronyme *Žitava* vo východnej časti Ponitria (1075 *aqua Sitoua*, *Zythwa*, *Sitouatu*; Hladký, 2004, s. 218).

⁷ Porov. aj názov poľa, dnes urbanonymum *Šuty* v katastrálnom území Vajnôr (*Geografické názvy okresu Bratislava*. Bratislava: Slovenský úrad geodézie, kartografie a katastra 1994, s. 28).

**Čalov* a maď. *köz* „medzi“ (pomenúvalo územie ležiace medzi riekami). V okolí toku Malého Dunaja sa uvádza aj zem s týmto názvom (1209 *terra Chalow* Stanislav, 1999, s. 243). Zdá sa, že názov **Čalov* najskôr pomenúval vodný tok, potom osadu a napokon rozšíril komunikačný rádius na celé územie, cez ktoré Malý Dunaj tečie, čo aj vyjadruje maďarský názov *Csallóköz* (Medzičalovie).⁸

2. BÁZOVÁ SLOVANSKO-SLOVENSKÁ OJKONYMIA

Najstaršie doložené ojkonymá zo skúmaného územia vznikali istotne ešte v období jazykovej integrácie v naddunajskej oblasti. Prvotná etnická báza na tomto území bola slovansko-slovenská a príklady ojkonym, reprezentujúcich najstaršiu sídliskovú zónu ostrova, zaraďujeme podľa významových okruhov fundujúcich apelatív, ktoré odzrkadľujú vnímanie bezprostredného okolia, kultúrny a spoločenský život, vlastnícke vzťahy alebo výrobnú či ekonomickú činnosť pomenovateľov. Zároveň si všímame spôsoby adaptácie týchto názvov v maďarčine, keďže ich zaznamenané stredoveké podoby sú najčastejšie výsledkom ich spoločenského fungovania vo viacjazyčnom prostredí. Príkladom, dokumentujúcim možno ešte veľkomoravský typ ekonomiky, je ojkonymum [Veľké] *Dvorníky* z okruhu služobníckych (zamestnaneckých) názvov (1252 *Vduornuk*, *Vduarnuk*, *Vduarnok* VSO I, s. 372). Vznikol zo slova **dvorъnikъ*, ktoré sa v maďarčine náležito ustálilo v podobe *udvarnok* – osadník v službe feudála mimo jeho dvorského sídla (porov. Krajčovič, 2005, s. 162, 163; Blanár, 1993, s. 149). Dvorníci vykonávali služobnícke povinnosti na kniežacom dvore, neskôr patrili do právomocí kráľa a zúčastňovali sa aj na uhorských vojenských výpravách (Klein – Ruttkay – Marsina, 1993, s. 129). Obec leží v pôvodnom konfiniu, preto je pravdepodobné, že obyvatelia sa zúčastňovali na strážení tohto územia.

Slovanský pôvod možno predpokladať aj pri staršom názve dnešnej obce Rovinka (*Dolná Čela*, *Horná Čela*: 1274 *Churle*; ďalšie doklady porov. u Vincenta Sedláka, 1998, s. 28; Marek, 2006, s. 41). V. Sedlák (tamže) názov odvodzuje od

⁸ B. Varsík (1984, s. 131) predpokladal pôvodnú podobu **Čelov*, ktorá sa v maďarčine hláskovo adaptovala > *Čolov* > *Čalov*. Paralelu nachádzal vo vývine ojkonyma *Čelovce* v Honte (1295 *Chal* VSO I, s. 285). Porov. čes. *Čalovice* od OM **Čelej*, *Čelkovice* od OM *Čelko* (Profous, 1947, s. 263, 277), *Čalonice* od OM *Čaloň* alebo *Čeloň* a i. (Hosák – Šrámek, 1970, s. 151, 157). Stanislavov aj Varsíkov výklad možno spojiť s hypokoristikou podobou slovanského osobného mena (OM) so základom *Čal-* alebo *Čel-*, pretože zmena slovanského *e* > *a* bola v maďarčine pomerne častá (porov. Šmilauer, 1932, s. 506, 508). Od názvu *Čalov* je odvodené ojkonymum *Čalovec*. Ide o umelý názov, ktorý vznikol počas hromadného premenúvania obcí až v r. 1948 ako názov odkazujúci na pôvodný názov Malého Dunaja (**Čalov*). V rokoch 1927 – 1938 a 1945 – 1948 mala obec úradný názov *Mederč* (Majtán, 1998, s. 54). Vznikol hláskovou adaptáciou (maď. *gy* = slov. *d'*) pôvodného maďarského názvu *Megyerics* (1268 *Me-gerch* VSO I, s. 277) do slovenčiny a bol motivovaný etnonymom *Megyer*. Rovnakú zmenu identifikujeme v prípade obce Veľký Meder (1248 *Meger* CDSl. II, Nr. 312) – obec mala v rokoch 1948 – 1990 úradný názov *Čalovo* (Majtán, 1998, s. 324).

apel. *črchľa/čerchľa* a zaraďuje ho medzi názvy, ktoré sú motivované získavaním novej pôdy na Žitnom ostrove (lúpaním kôry zo stromov, ktoré postupne vysychali). Motivačne s ním môže súvisieť ojkonymum *Holiare* (1257 *Gvler* CDSI. II, Nr. 577), pôvodne pravdepodobne **Golar-*, čo dosvedčuje striedanie *o/u* v koreni po prevzatí do maďarčiny (Stanislav, 2004, s. 159). Vzniknúť mohol z adj. *holý* < psl. **golъ* – holý, bez porastu. Na druhej strane treba spomenúť aj výklad Lajosa Kissa (1988, s. 507), ktorý názov spája s nemeckým etnikom na Žitnom strove a odvodil ho od OM *Goller* alebo *Guler*. Do širších významových okruhov kultivácia územia a vegetácia môžeme zaradiť ojkonymum *Jelka* (1237 *Jouka*, VSO I, s. 519) – V. Sedlák (1994, s. 18) ho vysvetlil z apel. *jedľa* (porov. rus. apel. *елка*).⁹ Typický brehový strom jelša, obľubujúci zamokrené územia, motivoval názov [Zemianska] *Olča* (1247 *Oucha* CDSI. II, Nr. 262). Názov rekonštruoval J. Stanislav (2004, s. 321) v podobe **Olša* (< psl. **elъcha*/**olъcha*, bot. jelša, lat. *Alnus*) a predpokladal proces adaptácie názvu v maďarčine *Olcsa* > *Uycsa* > *Ócsa*. Do uvedeného okruhu patrí aj názov zaniknutej osady, dnes názov poľa **Dolný Buk* (1387 *Buk Inferior* VSO III, s. 355) < apel. *buk* (lat. *Fagus*). Motivácia názvu môže byť dvojaká: mohol pomenúvať súvislý bukový porast pri osade, prípadne jediný zástupca tohto rodu mohol mať v teréne osobitnú funkciu (napr. metačný bod), čo z pohľadu onymickej nominácie bola závažná skutočnosť. K názvom utvoreným z apelatív reprezentujúcich historickú faunu a flóru územia možno zaradiť aj názov obce *Vlky* (1260/1346 *Welk* VSO III, s. 276), hoci nie je isté, či bol motivovaný všeobecným menom *vlk* alebo osobným menom **Vlk* (porov. Stanislav, 2004, s. 496; Hosák – Šrámek, 1980, s. 725 – 726). Takisto môže ísť o metaforický názov napr. ťažko prístupnej lokality. Do tejto skupiny zaraďujeme aj názov *Komárno* (1037 *Camarin* CDSI. I, Nr. 52, 1075 *Camarum* CDSI. I, Nr. 58), pôvodne **Komarъnъ*: < psl. adj. **komarъnъ(jъ)* „obývaný komármi“ < **komarъ/komarъ* „komár“ (lat. *Culex*); suf. *-ъnъ* > *-en* > *-no*; v maďarčine pravidelne slovan. *-ъnъ* > *-on* (Stanislav, 2004, s. 238; ESSJa, 10, s. 169 – 171) a názov *Medved'ov* (1252 *Medwe* CDSI. II, Nr. 400), pôvodne **Medvѣd* (< *medvѣdъ*; > maď. *medve*; Stanislav, 2004, s. 289; porov. Kiss, 1988, s. 114), ktorý vznikol buď z antroponyma, alebo ide o metaforický názov. Názov obce *Kľúčovec* (> maď. **Kulcsod*; 1251 *Kulchud* CDSI. II, Nr. 370) vznikol z apelatíva alebo osobného mena **Kľuč* (psl. **ključъ* > maď. *kulcs*; porov. Stanislav, 2004, s. 251; Králik, 2015, s. 271; Kiss, 1988, s. 811). Od Slovanov usadených pri Dunaji pochodí aj názov *Klížska Nemá*, pôvodne **Němá* [*ъnъsъ*]. Názov vznikol z adj. **němъ* „nemý, neschopný hovoriť“ (Stanislav, 2004, s. 308; Kiss, II, s. 227) a pomenovatelia ním pravdepodobne vyjadrili skutočnosť, že obec obývalo iné ako slovanské etnikum (Maďari alebo Nemci).

Na staré prevzatia pôvodných slovansko-slovenských názvov osád z tohto územia odkazujú aj názvy, ktoré si po prevzatí do maďarčiny zachovali aj pôvodné slo-

⁹ Rovnaký výklad nachádzame u J. Stanislava (2004, s. 206), ktorý názov rekonštruuje v podobe **Jedlka*.

vanské nosovky, a teda muselo ich maďarské etnikum ako apelatíva alebo už ako vlastné mená prevziať ešte pred ich denazalizáciou v 10. storočí. Patria medzi ne názvy hospodárskych dvorov *Ronka* v k. ú. obce Trávnik (1216 *Runka*, 1235 *Ronka* VSO III, s. 173; < apel. **rōka* „ruka“), *Ontopa* v k. ú. obce Zlatná na Ostrove (1810 – 1869 *Pusztá Ontopa* VM I; od slovesného základu **topiti* „topiť“) a názov zaniknutej osady *Konkoly* pri Kameničnej (1810 – 1869 *P.[usztá] Konkoli* VM II; < psl. **kōkolb* „kúkoľ“).

Od verba *ležať* alebo jeho derivátov môže byť odvodený názov obce *Lehnice* (1239 *Legu*, *Legun* CDSL II, Nr. 48), ktorý by sa dal rekonštruovať **Legn-*: > **Leh/ž-n-*; porov. apel. *ležisko*, *ležište* „miesto na ležanie, odpočívanie, najmä pre zver, dobytok“ < verb. *ležať*, *ľahnúť* (HSSJ II, 215) (v močaristej oblasti sa v jej blízkosti sústredil dobytok). O správnosti výkladu môže svedčiť aj nem. zápis názvu z r. 1396 *Legendorff* (< nem. *legen/liegen* „ľahnúť, ležať“, *Dorf* „dedina“; VSO II, s. 138). Maďarský lingvista L. Kiss (1988, s. 22) názov odvodzuje z maďarského OM *Leg*. Názov *Padáň* (1254 – 1255 *Padan*; VSO II, s. 365) nie je jasný. J. Stanislav ho odvodzuje od verba *padat'* (2004, s. 330), podľa L. Kissa (1988, s. 306) je pôvod názvu neznámy, ale slovanský pôvod pokladá za neprijateľný.¹⁰

Názvy viacerých obcí na Žitnom ostrove vznikli ešte vo včasnom stredoveku ako patronymické názvy zo slovanských osobných mien zakladateľov či vlastníkov osád. Domáce antroponymá doložené v ojkonymii Žitného ostrova reprezentujú najstaršiu vrstvu zložených osobných mien, ale i osobných mien odvodených napr. paradigmatickou deriváciou (Blanár, 1996, s. 86): od osobného mena *Radovan* je odvodený názov obce (Čiližská) *Radvaň* (1252 *Roduan*; CSDL II, Nr. 400), kompozitné slovanské osobné meno **Dobrogostъ* so slovotvorným významom „dobrý hosť“ (porov. Šmilauer, 1932, s. 8; Stanislav, 2008, s. 21, 22) je motivant ojkonyma *Dobrohošť* (1235 *Doborgaz*, *Dobragaz*, *Doborgoz*, *Dobrogoz* VSO I, s. 324). Názov vznikol z posesívneho spojenia **Dobrogostъь* [*dvorъcbъ*] (Krajčovič, 2005, s. 100). Podobným spôsobom, avšak aj z hypokoristických podôb rodných mien, vznikli ďalšie názvy osád na Žitnom ostrove. Ojkonymum *Bodza* je odvodené od osobného mena alebo hypokoristickej podoby so základom *Bod-* + posesívny sufix *-ja* [*ъcbъ*]. Na pôvodnú podobu (**Bod-ja* > *Bodza*) reflektuje aj prvý, hungarizovaný doklad o obci (*dz* prevzaté do maďarčiny ako *d'*, graficky gy: 1387 *Bogya* VSO I, s. 174). Forma názvu (Kostolné) *Kračany* (1215 *Corcha* VSO II, s. 58) je takisto historický

¹⁰ J. Stanislav (2004, s. 321) pokladal za slovenské aj ojkonymum *Ol'dza* (1251 *Oyga*; VSO II, s. 343) a predpokladal jeho pôvodnú podobu **Lbdza* od adjektívneho základu *lbz-* „ľahký“, počiatočné *o-* vysvetlil z pôvodnej predložky *vo* mylnou dekompozíciou (porov. ojkonymá *Obsolovce* a *Obdokovce*). Názov obce má však skôr hydronymický pôvod a staršie doklady ukazujú na súvislosť so starobylým základom vodného názvu *olbga* s významom „rieka bohatá na vodu“, ktorý Ivan Lutterer a Rudolf Šrámek (1997, s. 195) identifikovali napríklad aj v českom hydronyme *Olza* (dnes je štandardizovaný etymologicky a motivačne nepríbuzný názov Olše). V širších súvislostiach o etymologicky príbuzných staroeurópskych hydronymách porov. aj Šefčík, 1998, s. 45 – 49; Udolph, 1995, s. 249 – 261.

privlastňovací tvar. J. Stanislav ho rekonštruoval v podobe **Krača* (1999, s. 245), ktorá mohla vzniknúť z pôvodného spojenia < *Krak-ja* [vbsb] od OM *Krak*. Nedá sa však vylúčiť, že názov súvisí so slovesom *krak-jati* (kráčať) a slovným základom *krok-/ *krak-* (Krajčovič, 2005, s. 208) < psl. **korkъ* (Králík, 2015, s. 302), ktorý identifikoval R. Krajčovič (2005, s. 208) v ojkonymách *Krakovany* a **Krakovec* (dnes *Trakovice*) a slúžil na pomenovanie rozvetvenia ciest. Argumentáciou pre tento výklad môže byť skutočnosť, že z obce viedli cesty do ostatných okolitých obcí so substantívnym komponentom *Kračany*.¹¹

Z osobného mena *Bak* sú na Žitnom ostrove odvodené názvy obcí *Baka* (1364 *Baka* VSO I, s. 117), *Báč* (1319 *Bochfolua* VSO I, s. 115; maď. *falva* je tvar slova *falu* „osada“ s posesívnym sufixom v 3. os. sg.) a názov poľa *Báčske* (pôvodne samoty *Báčsháza* 1889 > 1920 *Bács* VM III re) pri Čiližskej Radvani. Fundujúci základ *Báč* ukazuje, že pôvodne išlo o dvojčlenné ojkonymá s príznakom posesívnosti (**Bak-* + poses. suf. *-jъ* > *Báč*; t. j. **Bakov*).¹² Z osobného mena *Sěmitěch/Sěmetěch* < psl. **sěmъ* – rodina; Stanislav, 2004, s. 406) vznikol starší názov Kalinkova **Se-met* (1288 *Scemet* VSO II, s. 8). Pôvod názvu *Vojtechovce*, časti umelo vytvorenej obce Nový Život, nie je úplne jasný. V stredoveku sa obec uvádza dvojako: r. 1239/1241 ako *Watha* (Šmilauer, 1932, s. 127), r. 1239 *Watha, Vota, Wata*, ale v roku 1308 už ako *Beluatha* (VSO II, s. 336), neskôr sa ustálil ako dvojčlenný názov so vzťahom koordinácie (1773 *Beel-Vatta*; Majtán, 1998, s. 210). Pri adaptovaní slovanských slov do maďarčiny okrem častej zmeny *o* > *a* sa zvyklo *-j-* na konci slabiky odsunúť, resp. zaniklo (porov. Šmilauer, 1932, s. 508, 521), čo by mohlo signalizovať, že staršia podoba názvu (*Vata*) vznikla z hypokoristickej podoby antroponyma *Vojtech* (*Vojto, Vojta*) a v mladších dokladoch sa pri názve uvádzala maďarská podoba tohto mena (*Béla*). Z antroponyma *Juraj*, resp. hypokoristickej podoby *Ďur* alebo *Juro*, prípadne možno aj z jeho maďarskej podoby *György* (*d'* = *gy*), sa vyvinul názov *Jurová* (1253 *Gyurgsuka, Gurgsuka*)¹³ VSO I, s. 525; ďalšie stredoveké doklady v RDSI. sa pravidelne uvádzajú bez koncového *-gy*: *Gurschka, Gurchka* a i.), čo by ukazovalo na slovenské hypokoristické podoby *Ďur/Jur*. Antroponymický pôvod má aj ojkonymum *Baloň*. Grafické podoby názvu sa v stredovekých prameňoch pravidelne striedajú (porov. prvé dva doklady z r. 1252 *Bolon* CDSI. II, Nr. 400; 1264 *Balon* VSO I, s. 119). Názov podľa J. Stanislava (2004, s. 23) vznikol zo starého slovanského OM *Bala*, ktoré Ladislav Hosák a R. Šrámek (1970, s. 52) vysvetlili ako *l*-ové participium verba *báti sa*.¹⁴

¹¹ Šipošovské K., Moravské K., Kynceľove K., Pinkove K., Etreho K., Kráľovičove K.

¹² Pri Gabčíkove je aj pole *Báč*, pôvodne *Báčshát* (1893).

¹³ Maď. *suka* označuje typ osady.

¹⁴ L. Kiss (1988, s. 157) poznamenal, že osadný názov mohol vzniknúť aj zo slovanského OM *Bolen*, čo je hypokoristická podoba zloženého OM s komponentom *Bole-* „väčší, lepší, viac, lepšie“ (Hosák – Šrámek, 1970, s. 90), prípadne z maď. apel. *balin* „dravec“.

Ojkonymum *Pataš* J. Stanislav odvodzoval z mena *Pata* (2004, s. 339),¹⁵ no nemal naporúdzi starší doklad z roku 1247 *Bosteh*, ktorý V. Sedlák (CDSI. II, Nr. 262) stotožnil s touto obcou. Doklad ukazuje na zložené slovanské meno a nesporne ho môžeme rekonštruovať v podobe **Božetěch* s náležitou substitučnou zmenou v maďarčine *ch > h*. Osobné meno *Bar* podľa J. Stanislava zachováva ojkonymum *Horný Bar* (1245 *Baar* VSO I, s. 443; porov. Kiss, 1988, s. 450). O názve *Lúč na Ostrove* (1248 *Luche*; Stanislav, 2004, s. 276) zasa uviedol, že historický doklad ojkonyma **Lúče* je plurálová podoba názvu **Lúča*, pretože obci s týmto názvom tu bolo viac,¹⁶ a predpokladal vznik z OM **Lúča* (asi < sloven. *lúka*, psl. **lōka*; Králik, 2015, s. 335).

Hoci bez výkladu, maďarský etymológ L. Kiss pokladal ojkonymum *Čičov* (1172 *Sysou* CDSI. I, Nr. 92; 1225 *Chichou* CDSI. I, Nr. 301) za maďarské, grafické záznamy však ukazujú, že ide o slovanský názov pochádzajúci z OM so základom *Čik-/Čič-*, resp. z archaického koreňa *čik-/čič-* + poses. suf. *-ov*; slov. **Čičov > maď. Csicsó* (porov. Divičanová et al., 2015, s. 94; Moldanová, 2010, s. 40).¹⁷ Názov obce *Veľká Paka* (1205 – 1235 *Paka* VSO III, s. 240) pochádza podľa J. Stanislava (2004, s. 331) z osobného mena *Paka* (porov. Kiss, 1988, s. 204), no nedá sa vylúčiť ani to, že vznikol proprializáciou topolexémy **paka* s predpokladaným významom „vyvýšenina“ (Malenínská, 1997, s. 45 – 50), o čom by mohla svedčiť existencia mohyly zo staršej železnej doby priamo v intraviláne obce.¹⁸

Názov samoty *Bendov* (1884 *Bendö m.* VM III) pri Veľkom Mederi pravdepodobne vznikol z hypokoristickej formy mena *Benedikt* (*Bendo*, *Benda*), prípadne z maďarského nárečového apelatíva *böndő* „hrádza nachádzajúca sa pri rieke“. Oporou pre výklad z OM *Benedikt* (> maď. *Beneduk*) je grafická podoba názvu ostrova pri samote *Bendov* (1283 *piscinae Benedukueyze* Šmilauer, 1932, Nr. 171 B).¹⁹ V katastri obce Kolárovo pri toku močaristej [*Starej*] *Částy* leží hospodársky dvor *Částa* (1837 – 1840 *Császta-Melléke* VM II). Názov toku je pravdepodobne starší ako názov usadlosti. Hydronymum *Částa* podľa J. Stanislava (2004, s. 91) vzniklo z niektorého zloženého slovanského OM s komponentom *Čast-* (< **Čęst-* < adj. **čęstъ* „častý“; Hosák – Šrámek, 1970, s. 152).²⁰

¹⁵ Osobné meno *Pata* (*Patha*) z územia západného Slovenska dokumentuje napr. RDSI. I (Nr. 760).

¹⁶ 1295 *Zylosluche*, *Chugudluche*, *Bykeluche*, *Superior Luche* (SŽO, 1999, s. 121).

¹⁷ V českej ojkonymii z OM *Čik* vzniklo ojkonymum *Čikov* (Hosák – Šrámek, 1970, s. 164).

¹⁸ V českej ojkonymii porov. názvy *Nová Paka* (1357 *Paca Juueni*) a *Stará Paka* (1608 *Stará Paka*); ďalšie toponymá s topolexémou **paka* uviedla v citovanom článku J. Malenínská.

¹⁹ **Benedukvejsze*: maď. podoba OM *Benedikt* – *Beneduk* < *Benedok* < sloven. *Benedik* < lat. *Benedictus*; porov. maď. priezvisko *Bende* (Šmilauer, 1932, s. 304; Majtán, 1998, s. 60), maď. apel. *vejész > vejsz*, *vejsze > vész* „miesto, kde sa lovia ryby vršami“.

²⁰ Nedá sa však vylúčiť, že názov *Částa* (pôv. sloven. **Častá*) vznikol priamo z adj. *častý*, resp. zo spojenia *častá [voda]* – prvotné by tak bolo hydronymum, ktorého vznik mohla motivovať skutočnosť, že koryto bývalo výraznejšie zavodnené len pri častých povodniach. Kvantitu v prvej slabike J. Stanislav vysvetľuje pripodobňovaním tvarov k systému slov ako *búza* a pod.

Slovanské hypokoristické podoby osobných mien sa zachovali aj v názvoch niektorých osád, ktoré splynuli do umelo vytvorených sídlisk – hypokoristické podoby mien *Martin* a **Čan(i)bor* identifikujeme v názvoch častí obce Zlaté Klasy *Machala* a *Čenkovce* (1330 *Machala*; 1333 *Czenk*, 1773 *Csönke* VSO III, s. 353; porov. Majtán, 2014, s. 17; Hosák – Šrámek, 1970, s. 158).

Ďalšie ojkonymá, ale aj vlastné mená z iných onymických tried uchovávajú informácie o kultovej činnosti pôvodných obyvateľov ostrova alebo vyjadrujú motivačné napätie medzi staršími názvami pohanských osád a mladšími ojkonymami v regióne, ktoré boli motivované kresťanskou tematikou. V dôsledku geografických špecifik Žitného ostrova a aj etnického vývinu sa pretrvávajúce starých kultov explicitne spomína aj v stredovekých listinách, ktoré sa vzťahujú na toto územie. Príčinu to má v dvojakom pôvode pohanských kultov – ostrov sa po príchode nových etník v 10. storočí vyvíjal ako multietnický a geograficky uzavretý priestor, čo napomáhalo zotrúvaniu kultov. Staršiu vrstvu ojkonym (motivovaných pohanskými kultmi) pritom formovala slovanská kultúra; mladšia vrstva odkazuje na prítomnosť nových etnických skupín, osobitne ešte nepokrstených staromaďarských kmeňov alebo iných etník prevažne turkického pôvodu v tzv. nárazníkovej dunajskej zóne.

Ojkonymá, ktoré odzrkadľujú predkresťanský hierarchizovaný náboženský systém Slovanov, najčastejšie vznikali z apelatív pomenúvajúcich pohanské reálie, obrady alebo miesta, kde sa kultové obrady odohrávali. Zo starších (slovanských) ojkonym tohto typu sú to názvy relatívne neďaleko od seba sa nachádzajúcich obcí *Vrakuň* (1260 *Warkun* VSO III, s. 283) a *Vrakuňa* (mestská časť Bratislavy; 1279 *Werekne* VSO III, s. 283), ktoré vznikli z apelatíva **vrakunъ* „čarodejník; ten, kto tajomnými úkonmi pomáha alebo škodí; kto okrem iného môže čarami liečiť“ (Krajčovič, 2005, s. 188). Pôvodne išlo asi o dvojčlenné názvy, ktoré vznikli posesívnym tvorením sufixmi *-jb*, *-ja* (> *vrakuň*, *vrakuňa*). Palatálne *ň* v názvoch zachováva aj staršie podoby adaptované do maďarčiny s digrafemou *ny* (*Várkony*, *Verekyne*). Etymón je aj vo východoslovanskom a cirkevnoslovanskom slove *врачъ* „lekár“ (Fasmer, I, s. 361). Významový posun oproti starej sémantike slova vidieť v ruštine: porov. *вракать* „tátať, klebetiť“, *вракун* „klamár, klebetník“. J. Stanislav (2004, s. 485) poznamenal, že aj v slovenských nárečiach sa zachovalo slovo *vračať* s významom „čarovat“.²¹

Ideologické napätie sprevádzala inkulturácia, ktorá sa prejavila na vzniku dvojíc kontrastných názvov susediacich obcí – zatiaľ čo staršia bola motivovaná pohanskou kultovou činnosťou (pragmatický aspekt), mladšia zasa upevňujúcim sa kresťanským náboženstvom (ideologický aspekt). Tento vzťah identifikujeme v dvojici názvov *Vrakuňa* – [Podunajské] *Biskupice*²² a ako ideologicky kontrastný môžeme

²¹ Šimon Ondruš (2000, s. 186) ho odvodzoval od starého indoeurópskeho koreňa *vrkʷ-*, ktorý sa v praslovančine zmenil na *vrs-* (porov. rus. apel. *vorok*) a mal význam „pletivo, oplotenie, plot“.

²² V slovenskej ojkonymii je dostatok príkladov na kontrastné dvojice názvov z celého územia (*Kapince* – *Biskupová*, *Modly* – *Sv. Martin* a pod.). Starší maďarský názov obce Biskupice *Pozsony-püspöki* (1254 – 1255 *Puspuk* VSO II, s. 410) vznikol z maď. apel. *püspök* (< lat. *episcopus* < gréc.

hodnotiť aj názov *Arcibiskupský Lél* (1075 *Lelu* CSDI. I, Nr. 58; 1360 *Villa archiepiscopalis de Leel* VSO III, 245). Pôvodný názov obce petrifikuje apelatívum **lel'* (psl. **lelb*), ktoré pomenúvalo pohanského bôžika lásky a svadby (Krajčovič, 2005, s. 116), mladší názov už vyjadruje ideologické napätie medzi pohanstvom a kresťanstvom.²³

Do okruhu pohanských kultových tradícií Slovanov v regióne môže patriť aj názov samoty ležicej pri obci Vrakúň – *Čary* (1837 – 40 *Cserej major* VM II; pôvodne *Csere*; koncové *-j* má pôvod v maď. sufixe *-i*) za predpokladu, že vznikol z apel. *čary* (psl. **čarъ*, pl. **čary*; porov. ESSJa, 4, s. 22, 26) po náležitej zmene *a > e* v maďarčine (porov. názov neďalekej samoty *Csanád > Csenád* atď.; Šmilauer, 1932, s. 509). Takisto je úplne možné aj to, že vznikol z maď. *csere* „dubový“. Zaujímavý je aj ďalší doklad – druhé a tretie vojenské mapovanie Uhorska (1837 – 1840 a 1884) zaznamenalo na severnom okraji mesta Veľký Meder ostrov s názvom *Kap* (< psl. **kapъ* „obraz, modla, pohanský idol“; Fasmer, 4, s. 185), ktorý takisto odkazuje na prítomnosť slovanských pohanských kultov.²⁴

3. MAĎARSKÝ VPLYV NA OJKONYMIU ÚZEMIA

O tom, že staršia sídlisková báza bola svojím pôvodom slovanská pred príchodom Maďarov asi na prelome 9. a 10. storočia, svedčí aj existencia názvov osád odvedených od názvov staromaďarských kmeňov. Ich pomenovateľmi boli pôvodní obyvatelia územia, čím odlišili osadu založenú alebo osídlenú novým, cudzím etnikom. Pohľad na mapu stredovekého maďarského osídlenia juhozápadného Slovenska (Marek, 2006, s. 56) sprostredkúva záver, že priestor medzi Malým Dunajom a Dunajom bol v stredoveku pomerne husto osídlený staromaďarskými alebo im príbuznými kmeňmi, ktoré v nárazníkovej zóne vykonávali pohraničnú strážnu službu.

episkopos „dohliadač“, slov. *biskup*; Machek, 1971, s. 54). S názvom susednej obce Vrakúňa vyjadruje onymickomotivačné napätie, keď sa cirkev usilovala zakladať obce s kostolmi a farami pri obciach, ktoré sa spájali s rôznymi pohanskými obradmi a rituálmi (porov. Krajčovič, 2005, s. 118). Obec patrila Ostrihomskému arcibiskupstvu a kapitule od 11. do 13. storočia a ostrihomskému arcibiskupovi od 14. storočia (porov. VSO II, s. 411). O pomerne napätej koexistencii týchto dvoch typov osád možno hovoriť asi do 13. – 14. storočia. Kresťanstvo vtedy už malo v spoločnosti dostatočnú pozíciu, preto ani názvy, ktoré mali odlišovať osadu kresťanov od osady pohanov, už nevznikali (Hladký, 2019, s. 87).

²³ Zachovalo sa podnes v ruštine a dochované je aj v starej srbčine (*Leljo*; Krajčovič, 2005, s. 116). V susedstve žili členovia staromaďarského (pohanského) kmeňa *Keszi* a v stredoveku tu z iniciatívy cirkvi pravdepodobne vzniklo christianizačné stredisko. Slovo **lel'* sa zachovalo na Žitnom ostrove aj v názve krátkého zaniknutého močaristého koryta **Lelec* pri obci Okoličná na Ostrove s dokladom z roku 1889 *Lelec ér* (slov. *lel-* + suf. *-ec*; Beláková – Hladký – Závodný, 2018, s. 219).

²⁴ Zohľadniac výsledky doterajších výskumov slovenskej a maďarskej onomastiky, podnes sa nepodarilo presvedčivo objasniť ojkonymá *Sap* (1255 – 1256 *Sap*, *Scap* CDSI. II, Nr. 489), *Gabčíkovo* (1264 *Beus* VSO I, 380), *Čunovo* (1232 *Chun* VSO I, 302), *Mad* (1254 – 1255 *Mad* VSO I, s. 340).

Dokumentuje to napríklad názov mestskej časti Komárna *Nová Stráž* (1209 *Vrs* CDSI. I, Nr. 150; 1884 *Nová Stráž* [*Őrs-Ujfalú*] VM. III; < *őr* „stráž“).²⁵ Prítomnosť staromaďarských kmeňov na tomto území petrifikujú viaceré ojkonymá zo Žitného ostrova. Spočiatku vznikali z etnónym podľa slovotvorného modelu obvyklého v maďarčine, teda bez sufixu. Počas zdomáčňovania takýchto názvov sa model zmenil na spôsob pomenovania obvyklý v slovenčine – osobné meno (ethnonymum) + sufix pomenúvajúci obyvateľov alebo vlastníkov osady (Blanár, 1996, s. 89; Blanár, 2007, s. 13):

Keszi – *Malé Kosihy* (1248 *Keseu* CDSI. II, Nr. 296), *Veľké Kosihy* (1237 – 1240 *Kezu* CDSI. II, Nr. 30), zaniknutá samota **Keszi* pri Komárne (1228 *villa Chesev*; Marek, 2006, s. 31),²⁶

Magyar, Megyer – *Veľký Meder* (1248 *Meger* CDSI. II, Nr. 312), *Čalovec* (1927 – 1938 a 1945 – 1948 *Mederč*: 1268 *Megerch* VSO I, s. 277; Majtán, 1998, s. 54), *Malý Mager* (časť obce Nový Život: 1298 *Marchamagyar* VSO II, s. 336), *Rastice* (predtým *Magyar*, časť obce Zlaté Klasy: 1239 *Mogor* VSO III, s. 353), *Nyék* – *Nekyje na Ostrove* (1242 *Nyek* VSO III, s. 283), *Kürt* – *Ohrady* (predtým *Kürti*: 1252 *Kurth* CDSI. II, Nr. 408).

Ojkonymia Žitného ostrova sprostredkúva informácie aj o ďalších etnikách, ktoré prichádzali so staromaďarskými kmeňmi, prípadne v bezprostredne nasledujúcom období. Osadu turkického stepného etnika *Uzov* (*Oguzov*) identifikoval M. Marek (2008, s. 327) v dnešnom Kvetoslavove (1230 *Vzor* VSO II, s. 124). Tomuto etniku pripisuje aj osobné meno *Tork*, z ktorého odvodzuje stredoveký názov Novej Lipnice **Torč* (1230 *Torch* VSO II, s. 323). Orientálnym Pečenehom, príbuznému etniku *Uzov*, pripisuje L. Kiss (1988, s. 249) pôvod názvu obce *Boheľov* (1456 *Beg* VSO I, s. 176; < starotur. *beg* „pán, vodca“, 1988, s. 249).²⁷ Výpočet týchto etník by nebol úplný, keby sme doň napriek nepríbuznosti nezaradili ethnonymum *Rus*. Príslušníci ruského etnika prichádzali do Dunajskej kotliny spolu so staromaďarskými kmeňmi a ich služby zvykli starí Maďari v 11. – 12. storočí využívať pri strážení hraníc (Marek, 2006, s. 227, 228). Na Žitnom ostrove ich reprezentuje ojkonymum *Rusovce* (maď. **Oroszvár*: 1208 *Wuiswar*, 1401 *Orozwar* VSO II, s. 510 < maď. *orosz* „Rus“, *vár* „hrad, hrádok“).²⁸ Na území Žitného ostrova je doložených viacero

²⁵ Obce s názvom *Őr* patrili k strážnym osadám, v ktorých vykonávali službu starí Maďari alebo spríbuznené etniká, pravdepodobne turkickí Kovari (Marek, 2006, s. 261, 325; porov. Krajčovič, 2005, s. 153). S tou istou motiváciou vznikol názov *Stráže*, po maď. *Őr* (1299 *Evr* VSO II, s. 87; časť obce Krakovany).

²⁶ Zaradiť sem môžeme aj dva stredoveké doklady na hydronymum *Malý Dunaj* z roku 1239 *Nag-khew, Nagy Keszew* (CDSI. II, Nr. 48), teda **Veľké Kosihy* (< ethnonymum *Keszi*; ide o úsek Dunaja pri Jelke a motivačná súvislosť s názvom obce Veľké Kosihy neprichádza do úvahy).

²⁷ Pečenehovia sa usídlili aj v susednej obci Padáň (CDSI. II, Nr. 489).

²⁸ Etnickými pohybmi podmienenú prítomnosť Rusov v iných častiach Žitného ostrova sprostredkúva aj historická hydronymia na jeho území. Pri obci Dolný Štál sa zachovali zvyšky močaristého koryta zaniknutého **Ruského ramena* (1837 – 1840, 1884 *Orosz Ágh* VM II, III). Pri interpretácii názvov

d'alších staromaďarských lokalít s hrobovými nálezmi z 10. – 11. storočia, ktoré potvrdzujú pomerne rýchle usídľovanie sa starých Maďarov a im príbuzných etnických skupín a kontinuálne osídlenie a modifikovanie pôvodnej etnickej štruktúry územia. Maďari zakladali nové stredoveké osady, prípadne prevrstvili pôvodné obyvateľstvo v už jestvujúcich osadách, čím sa do bezprostredného kontaktu dostávala slovenčina s maďarčinou. Doktoré obce vznikli ako konglomerát viacerých osád, pričom niektoré sa vyvinuli v katastri starších sídlisk, s ktorými napokon splynuli. Ako príklad uvedieme obec Okoličná na Ostrove (maď. *Ekel*), ktorej súčasťou sú aj tri stredoveké osady²⁹ **Aranyos* (1268 *Oronos* < maď. *aranyos* „zlatný“ < *arany* „zlato“), **Szántó* (1258 *Zamtu* < maď. *szántó* „oráč, poľnohospodár“) a **Andreasfalva* (1405 *Andreasfalwa* < OM *Andreas*, maď. *falu* „osada“).³⁰

Pôvodné maďarské názvy boli zmenené v rokoch 1920, 1927 a najčastejšie počas hromadného premenúvania v roku 1948 v súvislosti s novou jazykovopolitickou situáciou, avšak v spoločenskej komunikácii fungovali aj naďalej a dnes ich kontinuálne používanie v bilingválnom prostredí garantuje aj legislatíva.³¹ Pôvodné maďarské názvy bývali do slovenčiny hláskovo a slovotvorne adaptované, prípadne sa prekladali. Za také pokladáme názvy *Bohel'ov* (< maď. *Bögel'ö*: 1456 *Beg* VSO I, s. 176; < starotur. apel. *beg* „pán, vodca“;³² Kiss, 1988, s. 249), *Zlatná na Ostrove* (< maď. *Csallóközarányos*: 1255 – 1256 *Aranas* CDSI. II, Nr. 489; maď. *aranyos* < *arany* „zlato“; názov motivovalo ryžovanie zlata v koryte Dunaja), *Sokolce* (< maď. *Lakszakállas*: 1332 *Laak*, 1428 *Lak a. n. Zakalus* VSO III, s. 66; < maď. *lak* „osada, miesto určené na bývanie“, J. Stanislav názov *Szakálos* vysvetľuje z OM *Sokol*; porov. Kiss, 1988, s. 10; Stanislav, 2004, s. 246),³³ *Kameničná* (< maď. *Keszegfalva*: 1482 *Kezegfolwa* VSO II, s. 14; dnešný názov vznikol nevhodnou analógiou s maď. apel. *kő* „kameň“, pôvodný názov vznikol z maď. OM *Keszeg* a apel. *falu* „osada“, t. j. **Keszegova osada*, alebo z apel. *keszeg* „pleskáč“; porov. Kiss, I, s. 723), *Blatná na Ostrove* (< maď. *Sárosfa*: 1286 *Saralia* VSO I, s. 167; < maď. *sár* „blato“, *fa* < *falu* „osada“), *Rohovce* (< maď. *Nagyszarva*: 1250 *Zarva* VSO II, 494; < maď. *szarv* „roh“; pravdepodobne „obec na vzdialenejšom alebo ťažšie dostupnom mieste, v rohu“), *Dunajský Klátov* (< maď. *Dunatőkés*: 1392 *Theukes* VSO I, s. 502; < maď. *tőke* „klát“), *Topolníky* (< maď. *Nyárasd*: 1113 *Narias* VSO III, s. 170; 1421 *Nya-*

s maďarským komponentom *orosz* M. Marek (2006, s. 227, 228) upozornil, že v stredoveku sa používalo aj na označenie funkcie telesného strážcu, dverníka.

²⁹ VSO II, s. 341.

³⁰ Maď. *falva* je tvar s posesívnym sufixom 3. os. sg., teda „Andrejova osada“.

³¹ Zákon č. 191/1994 Z. z. – Zákon Národnej rady SR o označovaní obcí v jazyku národnostných menšín. Niektoré obce sa po reštandardizácii v roku 1990 vrátili k názvom, ktoré sú výsledkom prirodzeného vývinu pôvodných názvov, napr. *Palkovičovo* > *Sap*, *Čalovo* > *Veľký Meder* (Majtán, 1998, s. 258, 324).

³² V susednej obci Padán žilo turkické etnikum Pečenehov (CDSI. II, Nr. 489).

³³ Pôvodne **Lak*. Podľa J. Stanislava motivantom názvu môže byť aj slovanské OM **Lakъ* od ko-reňa **olk-*, ako je v adj. **olkomъ* „lakomý“.

rasd, *altera Nyarasd* VSO III, s. 170; < maď. *nyár/fa* „topol“, *Trstená na Ostrove* (< maď. *Csallóköznádasd*: 1250 *Nadast* VSO III, s. 199; < maď. *nádas* „trstie, trstina“, *Brestovec* (< maď. *Szilas*: 1327 *Zylas* VSO I, s. 239; < maď. *szil/fa* „brest“, *Trávník* (< maď. *Füss*: 1216 *Fys* VSO III, s. 173 < maď. *fű* „tráva“ + deriv. -s; Kiss, 1988, s. 772; Šmilauer, 1932, s. 475) a názov *Mierovo* (< maď. *Béke*: 1260 *Beke* VSO II, s. 249; < maď. *béke* „mier“).

O pomerne veľkom rozšírení pohanských kultov na Žitnom ostrove svedčia aj doklady z maďarskej stredovekej ojkonymie tohto územia. Názov samoty *Balvany* (maď. *Bálvány*) pri obci Kameničná (1837 – 1840 *Pusztá Balvany Szakallas* VM II; pravdepodobne aj 1109 *Baluan*; Stanislav, 2004, s. 43) vznikol propriálizáciou maďarského apelatíva *bálvány* „modla“. Aj keď by bolo možné dávať ho do súvislosti so slovenským slovom *balvan* (pl. *balwany*), maďarský pôvod prostredníctvom významovej stránky apel. *bálvány* nepriamo potvrdzuje existencia susednej osady **Pohan* (*villa Pogány*) a riečny ostrov *Pogánysziget* (1837 – 1840 VM II) < maď. *pogány* < slovan. *pohan*, stsl. *poganъ* < lat. adj. *pagānus* „vidiecky“. Či boli pomenúvateľmi osady *Pogány* Slováci alebo Maďari, nevedno. V chotári obce Veľký Meder sa okrem slovanského názvu *Kap*, odkazujúceho na starú kultovú činnosť Slovanov, zachoval aj iný doklad na ňu – slovo *šarkan* (< maď. *sárkány* „démonická lietajúca bytosť, drak so schopnosťou priviesť búrku“) v názve samoty *Šarkanovská pusta* (1884 *Sárkány pusztá* VM III). Ak pomenúvateľmi osady boli Maďari, stretli sa tu s doznievajúcimi pohanskými tradíciami pôvodných obyvateľov. Nedá sa však vylúčiť, že názov má deantroponymický pôvod – mohol vzniknúť z OM *Sárkány*, ako to môže naznačovať aj sufix *-ovský* v dnešnom štandardizovanom názve.³⁴

4. NEMECKÝ VPLYV NA OJKONYMIU ÚZEMIA

Západnú časť Žitného ostrova sporadicky osídľovali Nemci už pred tatárskym vpádom, čo dokazuje ojkonymum *Sása* (časť obce Lehnice). V diplomatikách sa uvádza už v roku 1241 ako *Zazwaros* a v rokoch 1254 – 1255 v podobe *Sas* VSO II, s. 138).³⁵ Po tatárskom vpáde (1241 – 1242) prišlo územie ostrova do kontaktu s pomerne výraznou nemeckou (tentoraz bavorskou) kolonizáciou, ktorá sa dotkla veľkej časti západného pohraničia Uhorska.³⁶ Silný prúd nemeckej kolonizácie v uhor-

³⁴ Okrem toho tu v stredoveku v lokalite *Pusztatemplom* jestvoval kostol zasvätený sv. Jurajovi, svätcovi, ktorý mal v stredoveku špecifické postavenie v christianizačnom procese a vo vypudzovaní starých kultov (porov. Slivka, 2013, s. 107).

³⁵ Historik M. Marek (2006, s. 21) poznamenal, že zvýšené prisťahovalectvo z románskych a germánskych oblastí možno datovať už od polovice 12. storočia.

³⁶ Okrem Podunajska prichádzali hostia (*hospites*) z alpských krajín napokon aj do iných uhorských stolíc, v ktorých žili Slovania – Mošonskej, Sopronskej a Železnej. Tie sa napokon v 13. a 14. storočí takmer úplne ponemčili, ako poznamenal B. Varsik (1984, s. 89).

skom pohraničí postupoval aj do časti Bratislavskej stolice³⁷ a na územie Žitného ostrova. Prichádzajúci Nemci tu vytvorili pomerne kompaktné osídlenie a niektoré obce si sčasti zachovali svoj etnický pôvod aj v novoveku.³⁸ Rozloženie nemeckých osád na Žitnom ostrove i na ostatnom slovenskom území v stredoveku plasticky zobrazuje mapa historika M. Marka (2006, s. 225), ktorá spresňuje staršie tvrdenia B. Varsika a ukazuje, že nemecké osídlenie bolo na Žitnom ostrove sústredené v jeho západnej časti a ďalej (smerom na východ) skôr ojedinelé. Ako od Bratislavy najvzdialenejšiu stredovekú nemeckú osadu M. Marek vyznačil Gabčíkovo (1264 *Beus* VSO I, s. 380).³⁹ Z roku 1407 sa zachovali doklady vypovedajúce o dvojakom osídlení obce – maďarskom a nemeckom –, o čom svedčia paralelne sa používajúce názvy **Magyarbős* a **Németbős* (*Magarbhws*, *Nemethbhws*), no v 17. storočí sa Gabčíkovo uvádza už ako čisto maďarské sídlisko (Marek, 2006, s. 97).⁴⁰

Dá sa predpokladať, že Nemci sa usídľovali ešte skôr aj ďalej od Gabčíkova, vo východnejších častiach Žitného ostrova, pravdepodobne v čiastočne vyludnených osadách. Maďarský etymológ L. Kiss (1988) pripisuje nemeckému etniku aj pôvodné názvy ďalších, od Gabčíkova na východ ležiacich obcí *Kolárovo* (1268 *Guta* VSO II, s. 42; < nem. OM *Guta*⁴¹ Kiss, 1988, s. 492), *Okoličná na Ostrove* (maď. *Ekel*: 1220 *Eel*,⁴² 1229 *Ekly* VSO II, s. 341; < nem. OM *Eck(e)l*; Kiss, 1988, s. 413) a *Okoč* (maď. *Ekecs*: 1268 *Ekech* VSO II, s. 341; < nem. OM *Eck*; Kiss, 1988, s. 413). Pravda, pôvod týchto názvov nemusí byť nemecký aj vzhľadom na krátkosť času od hlavného kolonizačného prúdu po prvú písomnú zmienku o obciach, ibaže by odkazovali na staršie kontakty nemeckého (azda práve saského) etnika s týmto územím v 12. storočí.

V západnej časti územia Žitného ostrova sa najčastejšie stretávame so situáciou, keď sa nový nemecký názov začal používať nezávisle od pôvodného slovensko-slovenského alebo maďarského názvu osady, prípadne nemecký názov v administratívnej praxi nahradil pôvodný názov. Tak je to v prípadoch už analyzovaného ojkonyma *Rusovce* (maď. *Oroszvár*: 1401 *Orozwar a. n. Carigelburg* / nem. **Karl-*

³⁷ Kolonizačný prúd zasiahol aj územia ležiace na sever od Žitného ostrova, najvýraznejšie Malé Karpaty a juh Záhoria, menej už Podudvažie a stredné a južné Ponitrie. O stredovekom nemeckom (predovšetkým bavorskom), ale napokon i maďarskom vplyve na ojkonymiu a hydronymiu v malokarpatskom a záhorskom regióne, ktoré bezprostredne susedia so Žitným ostrovom, porov. napr. Beláková, 2014, s. 13 – 14; Závodný, 2012, s. 38 – 45.

³⁸ M. Marek (2006, s. 97) uviedol, že napríklad podľa súpisu v Rovinke tvorili polovicu miestneho obyvateľstva Nemci ešte v roku 1715.

³⁹ L. Kiss (1988, s. 251) názov *Bős* odvodil od osobného mena.

⁴⁰ Podobná situácia bola v obci Studené. V časti obce žili Maďari (1283 *Mogorheth*), v druhej časti Nemci (1381 *Némethhét*) (Marek, 2006, s. 93).

⁴¹ Podľa J. Stanislava (2004, s. 171) má ojkonymum *Guta* nejasný pôvod, nachádza však paralely aj v inoslovenskej toponymii, to isté možno povedať o stredovekom názve Hamuliakova *Gutor* (VSO I, s. 401).

⁴² Pravdepodobne malo byť *Ecl* (Kiss, 1988, s. 413).

burg < OM *Karl+Burg* „hrad“) a názvu *Rovinka* (maď. *Csölle*: 1274 *Churle* VSO II, s. 497 / nem. *Waltersdorf*: 1435 *Walthesdorf* Marek, 2006, s. 97; < OM *Walter, Dorf* „obec, dedina“). V iných prípadoch nemecké etnikum prevzalo pôvodný názov obce a ten sa v nemčine hláskoslovne či inak adaptoval. Tak je to podľa M. Marka v prípade slovansko-slovenského ojkonyma *Vrakuňa*, ktoré sa v nemčine ustálilo v podobe *Fragendorf* (1297 *Fretendorf*, 1808 *Wrackendorf* Marek, 2006, s. 92). Komplikovanejší vývin mal názov *Šamorín*⁴³ (1285 *villa Sancta/Sancte Marie* VSO III, s. 119). Aj keď živé stredoveké podoby názvu nepoznáme, pôvodný latinský názov Maďari začali používať v podobe *Somorja* alebo *Samarja* (maď. *s* = [š]), ktorý sa v nemčine ustálil v podobe *Sommerein*, a hláskovou a slovotvornou adaptáciou maďarského názvu vznikla aj slovenská podoba *Šamorín* (vývin ojkonyma porov. u M. Majtána, 1998, s. 285).

V niektorých prípadoch sa nezachoval predchádzajúci názov obce a je možné, že sídlisko aj založili Nemci. To sa môže vzťahovať na obce *Most pri Bratislave* (1283 *Pruk* Varsik, 1984, s. 122; < nem. *die Brücke* „most“⁴⁴), *Malinovo* (1209 *Ybrehart* CDSI. I, Nr. 153; < nem. OM *Eberhard*, azda zakladateľ osady; Varsik, 1984, s. 124), *Sása* (časť obce Lehnice: 1241 *Zazwaros* Varsik, 1984, s. 126; < etnonymum *Sas*, maď. *szász*,⁴⁵ maď. *vár, város* „hrad, hrádok“), *Németsók* (časť obce Hviezdoslavov: 1307 *Nemutsuc* Varsik, 1984, s. 125; < etnonymum *Nemec*, maď. *német*).

5. ZÁVER

Predchádzajúca analýza vlastných mien stredovekých sídel na Žitnom ostrove s neprerušenuou kontinuitou (niektoré sa postupne stali súčasťou inej onymickej triedy) poskytla v podobe jazykových faktov viacero informácií o dynamike zmien etnickej štruktúry tohto územia v stredoveku,⁴⁶ o spôsoboch prirodzenej koexistencie pôvodných slovenských, maďarských a nemeckých ojkonym v stredoveku, ale napokon aj o spôsoboch ich jazykovej adaptácie v prostredí, ktoré formovali živé medzijazykové kontakty a vzťahy. V súvislosti s fungovaním sídelných názvov na Žitnom ostrove možno predpokladať, že slovanské, resp. slovenské názvy sa v živéj

⁴³ Nemci sa tu uvádzajú ako hostia až v roku 1388 (*hospites de Zentmaria*) (Marek, 2006, s. 95).

⁴⁴ Na starší názov obce odkazuje aj názov poľa *Pruky* a v katastri obce názov samoty *Prucký majer*.

⁴⁵ Maďarské etnonymum *szász* je zachované z inej časti Žitného ostrova v hydronymii. Reprezentujú ho názvy z okolia obce Vrakúň **Saský* (1893 *Szászélő*, Beláková – Hladký – Závodný, 2018, s. 461; < maď. *szász* – etnonymum *Sas*, maď. *elő* – nachádzajúci sa vpredu; teda **Saský* [močiar]), **Saská studňa* (1884 *Szászélői kút*, VM III) a staršie názvy Predného kanála v okrese Dunajská Streda.

⁴⁶ Niektoré jeho aspekty by sa dali po dokončení on-line databázy toponymického materiálu stredovekého Slovenska s názvom *Corpus Toponymicum Slovaciae Medievalis*, po kritickom zhodnotení nových dokladov, ich jazykovednej interpretácii a po podrobnejšom výskume najmä maďarskej ojkonymie z tohto územia kvantifikovať a vyhodnotiť, čo by prinieslo priezračnejší pohľad na medzijazykové kontakty a vplyvy, ale aj etnicko-sídliskové zmeny na tomto území v období stredoveku (o jeho metodike Labanc, 2019, s. 22 – 38).

komunikácii v slovenskom prostredí používali naďalej a už v stredoveku prirodzene podstúpili proces jazykovej adaptácie do maďarčiny. Tento proces bol dôsledkom ich prirodzeného používania v dvojazyčnom, resp. viacjazyčnom prostredí. Pavol Žigo (2015, s. 77) uviedol, že skutočné podoby názvov, ako sa realizovali v živej spoločenskej komunikácii, môžeme len predpokladať a že jednotlivé stredoveké zápisy vlastných mien sú svedectvom pravdepodobného vzniku dvojazyčných, resp. viacjazyčných paralel pri pomenovaní toho istého onymického objektu (porov. aj Majtán, 2000, s. 111). P. Žigo ďalej uvažoval o troch spôsoboch koexistencie týchto názvov: o existencii zvukovo alebo sémanticky motivovaných dvojíc a voľných dvojíc osadných názvov.

K zvukovo motivovaným dvojiciam môžeme zo súčasného hľadiska zaradiť predovšetkým tie, ktoré sú pre svoju hláskoslovnú podobu, vyhovujúcu slovenčine i maďarčine, identické v oboch jazykových prostrediach (slov., maď. *Baka*, *Mad*, *Paka*), prípadne tvoria len grafické (ortografické) varianty (slov. *Sap* – maď. *Szap*, *Pataš* – *Patas*, *Padán* – *Padány*; takisto aj naopak: maď. *Megyer* – slov. *Meder*). Zvukovo motivované sú aj dvojice názvov, ktoré vznikli v živom jazykovom kontakte slovenčiny a maďarčiny alebo nemčiny, resp. naopak, ale boli adaptované v takej podobe, ktorá vyhovovala zvukovým, resp. morfonologickým osobitostiam preberajúceho (cieľového) jazyka: slov. *Dobrohošť* – maď. *Doborgaz*, slov. *Kľúčovec* – maď. *Kulcsod*, slov. *Vrakuň* – maď. *Várkony* (dnes *Nyékvárkony*), slov. *Vrakuňa* – nem. *Fragendorf* a pod. Ten istý princíp sa prirodzene používal aj opačne – pri adaptovaní pôvodných maďarských názvov do slovenčiny: maď. *Nyárad* (dnes *Csiliznyárad*)⁴⁷ – slov. *Ňárad*, maď. *Somorja*, *Samarja* – nem. *Sommerein* – slov. *Šamorín*, maď. *Nyék* – slov. *Nekyje*, maď. *Keszi* – slov. *Kosihy* a i. Zároveň treba uviesť, že v úradnom úze sa používali – azda len s výnimkou názvu *Šamorín*⁴⁸ – výlučne maďarské názvy, a teda nie je isté, či v živej komunikácii vznikali slovenské paralely, pretože názvy *Ňárad*, *Kosihy*, *Nekyje* a ďalšie sú výsledkom až štandardizačnej praxe po roku 1918 v nových politických a administratívnych podmienkach.

Na Žitnom ostrove v menšej miere identifikujeme dvojice názvov, ktoré boli sémanticky motivované – majú spoločné motivanty, resp. sú sémanticky responzibilné (porov. Žigo, 2015, s. 80). Na rozdiel od ostatného územia Slovenska sú to však také dvojice, keď vychodiskovým bol maďarský alebo nemecký názov obce

⁴⁷ Mladšie maďarské názvy s prívlastkom, ktorého funkciou bolo diferencovať homonymné sídelné názvy na území Uhorska (*Nyárad* > *Csiliznyárad*, *Várkony* > *Nyékvárkony* a i.), najčastejšie vznikali počas štandardizácie, resp. kodifikácie sídelných názvov v rokoch 1898 – 1912 a vo forme úradného zoznamu boli publikované v roku 1913 (o mladších štandardizáciách maďarských sídelných názvov z územia Slovenska porov. Szabómihályová, 2007, s. 265 – 264). Ojedinele však vznikali aj v stredoveku napríklad v dôsledku úsilia odlíšiť od seba časti pôvodného sídla, napr. *Gabčíkovo* – *Bős*: 1407 **Magyarbős* a **Németbős* (*Magarbhws*, *Nemethbhws*).

⁴⁸ Porov. doklady týchto názvov v publikácii Milana Majtána *Názvy obcí Slovenskej republiky. Vývin v rokoch 1773 – 1997*.

a k nemu bol utvorený slovenský sémanticky responzibilný názov: maď. *Béke* – slov. *Mierovo*, maď. *Szarva* (dnes *Nagyszarva*) – slov. *Rohovce*, maď. *Nárasd* – slov. *Topolníky*, maď. *Kisfalud* – slov. *Vieska*, nem. *Bruck* – maď. *Hidas* – slov. *Most pri Dunaji*, ba niekedy aj nesprávne, resp. nevhodne: maď. *Hodos* – slov. *Výdrany* (v maď. sa slovom *hód* označuje bobor, nie vydra). Zdôrazniť treba, že uvedené slovenské podoby vznikali uvedomelou názvotvornou a štandardizačnou činnosťou až po roku 1918, preto tieto paralely nemali charakter prirodzených historických dvojíc.⁴⁹ Súvisí to s tým, že na Žitnom ostrove v bežnej komunikácii nadobudol dominantnú funkciu maďarský jazyk. To, že opačné dvojice, keď by bola východiskovým jazykom slovenčina a cieľovým jazykom maďarčina, nedokumentujeme, možno pripísať skutočnosti, že v bežnej komunikácii si menšinové slovenské obyvateľstvo funkčne osvojilo maďarské názvy (porov. zvukovo motivované dvojice).

Nová spoločenská a jazykovopolitická situácia, ale aj organizačné zmeny (zlučovanie či vyčleňovanie obcí a vznik nových administratívnych jednotiek) po roku 1948 vytvorili podmienky na vznik takých dvojíc, ktoré spája iba onymický objekt – konkrétna obec. P. Žigo ich nazýva voľné dvojice (2015, s. 82). V staršom období takéto dvojice na Žitnom ostrove vznikali len ojedinele a základným predpokladom na ich vznik bolo významné lokálne postavenie oboch koexistujúcich etníc. Tak popri maďarskom názve Rusoviec *Oroszvár* v stredoveku vznikol a v spoločenskej komunikácii fungoval nemecký názov *Karlbürg*, popri maďarskom názve Rovinky *Csölle* sa začal v administratívnej praxi a istotne aj v živom úze paralelne používať nemecký názov *Waltersdorf*. Slovenské a maďarské voľné dvojice sú príznačné len pre najmladšie obdobie. K pôvodným neslovenským ojkonymám, ku ktorým nejstvovali pôvodné slovenské paralely, sa v úplne inej onymickej situácii utvárali umelé názvy vtedy, keď nebolo možné v procese štandardizácie vytvoriť slovenskú zvukovú alebo sémantickú paralelu, napr. maď. *Úszor* – slov. *Kvetoslavov*, nem. *Eberhard* – slov. *Malinovo*. Trocha inú povahu majú voľné dvojice maď. *Nagymagyar* – slov. *Zlaté Klasy*, maď. *Illésháza* – slov. *Nový Život*.⁵⁰ Odlišujú sa tým, že sú nesúradné – kým slovenský názov vznikol ako umelý názov nového zlúčeného sídliska, vo funkcii štandardizovaného maďarského názvu sa kontinuitne uplatňuje historický názov jednej zo zlúčených osád.

Ukazuje sa, že na území Žitného ostrova v stredoveku koexistovali a v spoločenskej komunikácii fungovali len zvukovo motivované dvojice slovenských, maďarských a nemeckých názvov. Vznikali v dôsledku prirodzených jazykových kontaktov a vzťahov pôvodného obyvateľstva s novými etnickými skupinami, čo sa presvedčivo ukazuje na vzniku paralelných, najčastejšie slovensko-maďarských a ma-

⁴⁹ Niektoré z takto utvorených sémantických dvojíc reštandardizáciou zanikli, hoci v živom úze môžu fungovať ďalej (*Nárad* – *Topolovec*, *Veľký Meder* – *Čalovo*).

⁵⁰ Pre úplnosť doplníme, že obce, ktoré vznikli po roku 1918 vyčlenením z iných obcí a dosídlením slovenského obyvateľstva, nemajú paralelné maďarské názvy (*Hviezdoslavov*, *Miloslavov*).

d'arsko-slovenských dvojíc sídelných názvov, ktoré vznikali na základe zvukovej adaptácie názvu v preberajúcom jazyku. Vznik a fungovanie sémanticky motivovaných dvojíc a nemotivovaných (voľných) dvojíc sídelných názvov na Žitnom ostrove je relatívne novým javom; až na výnimky ho možno pripísať cieľavedomej štandardizačnej praxi v 20. storočí.

Bibliografia

BELÁKOVÁ, Mária: Hydronymia severnej časti povodia Malého Dunaja. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2014. 184 s.

BELÁKOVÁ, Mária – HLADKÝ, Juraj – ZÁVODNÝ, Andrej: Hydronymia Malého Dunaja. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2018. 534 s.

BLANÁR, Vincent: Porovnávanie lexiky slovanských jazykov z diachrónneho hľadiska. Bratislava: Veda 1993. 192 s.

BLANÁR, Vincent: Teória vlastného mena. Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii. Bratislava: Veda 1996. 252 s.

BLANÁR, Vincent: Jazyky v kontaktoch. Bratislava: Veda – Slavistický ústav SAV, 2007. 162 s.

BLANÁR, Vincent: Vlastné meno vo svetle teoretickej onomastiky. Martin: Matica slovenská 2009. 160 s.

CDSI. = Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. Tomus I. (1971, 472 s. + 32 s. prílohy), II. (1971, 640 s. + 32 s. príloha). Ed. R. Marsina. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.

DIVIČANOVÁ, Anna – CHLEBNICKÝ, Ján – TUŠKOVÁ, Tünde – UHRINOVÁ, Alžbeta – VALENTOVÁ, Iveta: Čabianske priezviská. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku 2015. 260 s.

ESSJa = Etimologičeskij slovar slavjanskich jazykov: Praslavianskij lexičeskij fond. Zv. 4. (1977, 236 s.), 10. (1983, 200 s.). Ed. O. N. Trubačov. Moskva: Izdatel'stvo Nauka.

FASMER, Max: Etimologičeskij slovar russkogo jazyka. A – D [1. zv.]. Moskva: Progress 1964. 564 s.

Geografické názvy okresu Bratislava. Zv. A 43. Bratislava: Slovenský úrad geodézie, kartografie a katastra 1994. 36 s. + 1 príloha.

GMp. 50 = Generálne mapy ČSR M-33. 1952, 1953, 1957. 1 : 50 000.

HLADKÝ, Juraj: Hydronymia povodia Nitry. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity 2004. 294 s.

HSSJ II = Historický slovník slovenského jazyka. 2. K – N. Red. M. Majtán. Bratislava: Veda 1992. 616 s.

HOSÁK, Ladislav – ŠRÁMEK, Rudolf: Místní jména na Moravě a ve Slezsku. 1. A – L. Praha: Academia 1970. 576 s.

CHALOUPECKÝ, Václav: Staré Slovensko. Bratislava: Filozofická fakulta University Komenského 1923. 444 s. + 5 s. príloha.

KISS, Lajos: A földrajzi nevek etimológiai szótára. A – K [1. zv., 822 s.], 2. L – Zs [2. zv., 822 s.]. Budapest: Akadémiai Kiadó 1988.

KLEIN, Bohuš – RUTTKAY, Alexander – MARSINA, Richard: Vojenské dejiny Slovenska. 1. Bratislava: Ministerstvo obrany SR 1993. 178 s.

KRAJČOVIČ, Rudolf: Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch obcí a miest. Bratislava: Literárne informačné centrum 2005. 232 s.

KRÁLIK, Ľubor: Stručný etymologický slovník slovenčiny. Bratislava: Veda 2015. 704 s.

LABANC, Peter: Corpus Toponymicum Slovaciae Medievalis (CTSM) – on-line database of medieval toponymic material and its application in onomastic and linguistic research. In: Konštantínove listy, 2019, roč. 12, č. 1, s. 22 – 38.

LUTTERER, Ivan – ŠRÁMEK, Rudolf: Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Havlíčkův Brod: Tobiáš 1997. 318 s.

MACHEK, Václav: Etymologický slovník jazyka českého. Praha: Academia 1971. 866 s.

MAJTÁN, Milan: Názvy obcí Slovenskej republiky. Vývin v rokoch 1773 – 1997. Bratislava: Veda 1998. 600 s.

MAJTÁN, Milan: Vývin slovenských geografických názvov v stredoveku. In: Vlastné mená v jazyku a spoločnosti. 14. slovenská onomastická konferencia. Zost. J. Krško – M. Majtán. Bratislava – Banská Bystrica: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – FHV a PdF Univerzity Mateja Bela, 2000, s. 111 – 116.

MAJTÁN, Milan: Naše priezviská. Bratislava: Veda 2014. 196 s.

MAREK, Miloš: Cudzie etniká na stredovekom Slovensku. Martin: Matica slovenská 2006. 520 s.

MALENÍNSKÁ, Jitka: Úvaha o zaniklém topolexému **paka*. In: Slavia, 1997, roč. 66, č. 1, s. 45 – 50.

MOLDANOVÁ, Dobrava: Naše příjmení. Praha: Agentura Pankrác 2010. 232 s.

OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše – MALENÍNSKÁ, Jitka: Slovník pomístních jmen v Čechách. Úvodní svazek. Praha: Academia 2000. 170 s.

PROFOUS, Antonín: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. 1. A – H. Praha: Česká akademie věd a umění v Praze 1947. 728 s.

RDSL. = Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae. T. 1. (1980, 654 s.), 2. (1987, 636 s.). Ed. V. Sedlák. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.

SEDLÁK, Vincent: Slovanské a slovenské v najstaršej histórii Slovenska. In: 9. slovenská onomastická konferencia. Red. M. Majtán. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 1987, s. 23 – 32.

SEDLÁK, Vincent: Die älteste Besiedlung des Komitates Bratislava. In: Studia historica Slovaca. Zv. 18, 1994, s. 13 – 128.

SEDLÁK, Vincent: Kultivačná činnosť na Žitnom ostrove a tvorenie sídlisk. In: Zborník príspevkov k slovenským dejinám. Bratislava: Slovenský historický ústav MS 1998, s. 15 – 35.

SLIVKA, Michal: Pohľady do stredovekých dejín Slovenska. Res intrinsecus lectae. Martin: Matica slovenská 2013. 224 s.

STANISLAV, Ján: Slovenský juh v stredoveku. 1. Bratislava: Národné literárne centrum 1999. 485 s.

STANISLAV, Ján: Slovenský juh v stredoveku. 2. Bratislava: Literárne informačné centrum 2004. 534 s.

SZABÓMIHÁLYOVÁ, Gizela: Maďarské ojkonymy na Slovensku: Štandardizácia, variabilnosť, kontaktné javy. In: Jazyk a komunikácia. 2. Ed. O. Orgoňová. Bratislava: Univerzita Komenského 2007, s. 256 – 264.

SŽO = Srdce Žitného ostrova, okres Dunajská Streda. Dunajská Streda: Združenie priateľov Žitného ostrova – Vydavateľstvo NAP Kiadó 1999. 208 s.

ŠEFČÍK, Ondřej: Otázka staroevropského pôvodu hydronyma *Olza*. In: Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university. Řada jazykovědná. Brno: Filosofická fakulta brněnské university, 1998, roč. 46, č. 1, s. 45 – 49.

ŠMILAUER, Vladimír: Vodopis starého Slovenska. Praha – Bratislava: nákladem Učené společnosti Šafaříkovy 1932. 564 s. + 3 s. príloha.

TÓTH, Sándor János: Etnolingvistická stránka ojkonym a priezvisk. In: Eruditio – Educatio, 2018, roč. 13, č. 2, s. 5 – 25.

UDOLPH, Jürgen: *Volga – Olše/Olza – Elze*. Ein Nachtrag. In: Acta onomastica, 1995, roč. 36, s. 249 – 261.

VARSÍK, Branislav: Z osídlenia západného a stredného Slovenska v stredoveku. Bratislava: Veda 1984. 260 s.

VSO I – III = Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. A – J [1. zv., 1977, 528 s.], K – R [2. zv., 1977, 520 s.], S – Z [3. zv., 1978, 536 s.]. Red. M. Kropilák. Bratislava: Veda.

VM I – III = I. až III. reambulované vojenské mapovanie. Dostupné na: <http://geoportal.gov.sk/sk/map?wmc=http%3A%2F%2Fgeoportal.gov.sk%2Fwmc%2F4ee52ab9-1dd0-4429-ab58-597ac0a80139.xml>. [cit. 10. 1. 2021]

ZÁVODNÝ, Andrej: Hydronymia slovenskej časti povodia Moravy. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis 2012. 494 s.

ŽIGO, Pavol: Fungovanie vlastných mien v slovensko-maďarskom retrospektívnom pohľade. In: A nyelvöldrajztól a névföldrajzig 5. Interetnikus kapcsolatok. Eds. F. Vörös – K. Misad. Pozsony: Szenczi Molnár Albert Egyesület 2015, s. 76 – 89.